

A SZIGETI VESZEDELEM VERSSZAKAINAK SZÁMÁRÓL

A humanizmus korának költője növekvő érdeklődéssel tanulmányozza a költészet formai sajátosságait s játékos kedvvel csempész be verseibe azokkal szervesen össze nem függő formai elemeket, pl. alfabetikus vagy szám-mozzanatokat. Ezt a gyakorlatot Balassi echós játékaival vagy akrosztichonjai egyaránt szemléltetik. Nem titok, hogy a XVI. század e sajátos formai gyakorlatát a XVII. század is tovább folytatja. Ennek a játékos hajlamnak egyik egészen sajátos egyéni példáját nyújtja Zrínyi eposza is, a Szigeti Veszedelem.

Az eposz olvasása közben hamarosan észrevesszük, hogy az egyes énekek versszakainak a száma változó ugyan (Pars prima 102 vsz., Pars secunda 86 vsz., Pars tertia 117 vsz.) azonban mindig a száz körül mozog. Az Obsidio Szigetiana tizenöt éneke tehát hozzávetőlegesen 1500 versszak. A versszakok számának ez a következtelen következetessége felhívja a figyelmünket. Ebből a szempontból sokkal következtelenebb például a Zrínyihez — korban — legközelebb álló Gyöngyösi, aki a Márssal Társalkodó Murányi Vénus c. regényes eposzának első részét (az Előljáró Beszéd-del együtt) 207, a másodikat 353, a harmadikat pedig 417 versszakban írta meg. Vagy ugyancsak Gyöngyösinél maradván, a Porából Megéledett Phönix II. könyvének nyolcadik része 35 vsz., ugyanakkor a III. könyv ötödik része 123 vsz. Ebből az egyszerű összevetésből is joggal föltehetjük, hogy Zrínyinél bizonyára volt valami szándékosság a versszakoknak ilyen arányosan kerek számával.

Egészen meglepő eredményre jutunk, ha összeadjuk a tizenöt ének strófáit: $102 + 86 + 117 + 103 + 96 + 115 + 108 + 99 + 101 + 106 + 100 + 111 + 100 + 114 + 108 = 1566$.

Ez pedig Szigetvár ostromának, Zrínyi hősi halálának, egyben II. Szulejmán szultán halálának az éve.

Nem tarthatjuk valószínűnek, hogy itt véletlen egyezésről lenne szó.

A szándékosság mellett szól:

1. Az eposz címének a jelentése.
2. »Az olvasónak« c. előszóban Zrínyi mindjárt utal dédapja dicső halálának esztendőjére: »Homerus 100 esztendővel az trójai veszedelem után írta historiáját; énnékem is 100 esztendővel az után történt irnom Szigeti veszedelmet.«

3. A költő Zrínyi, kora irodalmi ízlésének hódolva szerette alkalmazni az ilyen vagy hasonló burkolt, sőt egészen elrejtett formai elemeket. Valószínű ide tartozik a versgyűjtemény címének SYRENAYA szava is, amelyet Négyesy (Gróf Zrínyi Miklós művei, I. kötet 387. l.) anagrammatikus alaknak vél a Zrínyiek nevének Serin alakjából.

4. A Syrena eredeti kiadásban, de a kéziratban is a Szigeti Veszedelem versszakai között elég hely van, s oda van téve a strófák folyószáma.

5. Azt fölösleges is említenem, hogy a Peroratio (Berekesztés) nem tartozik szervesen a Szigeti Veszedelemhez. Az egykorú kézirati példányban benne sincs, az 1651-es kiadásban pedig távol az eposztól, számozatlanul a kötet legvégén a Feszületre írt ének után következik. Csak Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc 1853-as Zerinvári gróf Zrínyi Miklós összes Munkái c. kiadásában került a Peroratio közvetlenül az eposz végéhez. Azt természetesen kell tartanunk, hogy Zrínyi tisztában volt eposzának értékével, és elsősorban arra gondol, mikor »nagy-hírű munkáját« emlegeti, azonban a kéziratba be se másoltatta, és az 1651-es kiadásnak is a végére tette, tehát nem akarta szervesen hozzáragasztani hatalmas epikai alkotásához.

Nem dönti-e meg föltevésünket az editio princeps és a kézirat egybevetése?

A kéziratban az I. ének 47. és 48. versszaka közé beiktatja a »Készen vagon Szulimán; ...« kezdetű szakaszt, de ugyanakkor törli a 97. vsz. után következő »Mindezeknek pedig Halamir paranchol« kezdetűt. Ha amott beiktat valamit, emitt törölnie kell, mert ragaszkodik a versszakok számának az állandóságához.

Nem számíthatjuk a II. ének 4. szakasza után a kéziratban következő, de áthúzott három strófát. »A költő észrevette, — mondja Négyesy — hogy az epizód részletessége ártana a fő mesének és törölte a fölöslegest« (i. m. 403. l.).

Hasonlóképpen vizsgálódásunk szempontjából nem jön számításba az sem, hogy a VI. ének 113. versszakának eredeti szövegét a költő áthúzta és mással cserélte fel.

Egyedüli komoly problémát a XIV. énekből találunk. Az első kiadásnak 4–11. versszakai (nyolc versszak) helyén a kéziratban kilenc versszak van eltérő szöveggel. A kéziratban tehát eggyel több strófa található. Mivel azonban semmi kétség, hogy az editio princeps 4–11. versszakai magától Zrínyitől származnak, a XIV. ének a számozatlan záróversszak figyelembevétele nélkül az 1651-es kiadásban 114 vsz.

Csupán két kérdés vár még megoldásra:

1. A II. ének rövidsége és
2. a két aposztrófé a XIV. és XV. ének végén.

1. A II. ének a legrövidebb, mindössze 86 szakaszból áll. Az utolsó versszak alatt a kéziratban ezt a jegyzetet találjuk: It ennihány Uers. hea (= Itt egynehány vers híja). Ezzel valószínűleg arra történik célzás, hogy ez az ének az átlagosnál kb. 18 vsz.-kal kevesebb, és — milyen érdekes! — a III. ének már 117 vsz., egyúttal a leghosszabb is.

2. Nem iktathatjuk be a számozott és összeszámolandó versszakok sorába a XIV., illetve a XV. ének záróversszakát sem. Ezek a kéziratban nincsenek meg és az 1651-es kiadásban is számozatlanul és dült betűvel vannak szedve. Miért nem számozták és miért szedték dült betűvel e strófákat? Erre csak egy válasz lehetséges: mert a szakaszok számán nem lehetett változtatni. Négyesy (I. m. 441. l.) említi Széchy véleményét, aki »szellemesen kimutatja, hogy a záróversszak bizonyosan utólag, talán nyomás közben készült, helypótlónak, mert másképp csak a 114. strófa jutott volna egy lapra. A XV. éneknek a kéziratból szintén hiányzó záróverszaka »az Akadémia kritikai kiadásában úgy van lenyomatva, mintha az első kiadáson kívül más valamely forrás lett volna hozzá, pl. a v-k u-val vannak szedve, . . .« (i. m. 443. l.). Ez a bizonytalanság is a kiadás számozásához való ragaszkodást igazolja.

Kétségtelen tehát, hogy az eposz versszakainak számával Szigetvár ostromának évét jelzi. Ez a körülmény eddig elkerülte Zrinyi kutatóinak figyelmét. Pedig e tény tanulságosan mutatja, mint fejlesztette Zrinyi eposzi arányúvá a játékos formák humanista hagyományát.

KISS SÁNDOR

EGY EGYKORÚ ADAT LUDAS MATYI MEGJELENÉSÉNEK HATÁSÁRÓL

Dorka Illés a debreceni Kollégiumban a veterán rétorok publicus praeceptora, vagyis az alsó tagozat legfelső osztályának köztanítója, írja az alábbi levelet Kerekes Ferenchez. Régi barátság fűzhetette őket egymáshoz, amit az is mutat, hogy amikor Kerekes Ferenc kiadta Ludas Matyi-t, küldött egy példányt Dorka Illésnek. Ennek a levélnek azonban nem ez az érdekessége, hanem az: hogyan fogadták a debreceni Kollégiumban köztanító és tanítványai a Ludas Matyi-t. Az az örvendező fogadtatás félreérthetetlenül állítja elénk a debreceni köztanítók és diákság gondolkozásmódját, vagy egyszerűbben szólva a debreceni Kollégium akkori szellemét. Az a tűz, az a szellem, amely indította Kerekes Ferencet a Ludas Matyi kiadására, ott égett a debreceni Kollégium kis és nagy diákjaiban is s ennek győzelméért küzdöttek Fazekas Mihállyal, Kerekes Ferencsel együtt sokan névtelenül.

A levél így hangzik:

»Kedves Tiszteletes Uram! Nem tudom eléggé meg köszönni azon erántam, és Tanítványim eránt való jó indulatját, melyet az által méltóztatott ki mutatni, hogy Ludas Matyit ki nyomtattván, számunkra meg küldeni nem terhelte. Ezen ajándék igen betses előttem, és Tanítványim előtt; mind azért, mivel nagyobb része Tanítványimnak még ezen Regét nem esmerte, a'ki közzőlök híré hallotta is, *Ludas Matyist* mostani gálájában örömmel látta; mind kivált azért, mivel ezáltal Tiszteletes Uram eránt való háládatosságra köteleztettünk le, mind én, mind Tanítványim. Ez indított most is arra, hogy Tanítványaim közzül egynehánnyal, kiket vásári alkalmatossággal elő kaphattam, versekben is meg köszöntsem Tiszteletes Uramnak rólunk való meg emlékezését, ki kérvén alázatosan mind a magam, mind az ő nevekben, hogy ugy méltóztasson őket meg itélni T(iszteletes) Uram, mint még uj, és gyenge Poetákat, méltóztasson ezen tsekély, de háládatos szívből származott tiszteletjeiket jó neven venni. Igérik, hogy ha a' Musák jó indulattal fognak erántok viseltetni, ezután illendőbb tiszteletet tesznek. A' kik közzőlök a' Virgilius Georgiconjának Magyar fordítására praenumerálnak (előfizetnek K. S.), azoknak neveit, a' magaméval együtt közlöttem Senior Gyárfás Pál Urammal. Továbbra is jó indulatjába ajánlván magamat Tiszteletes Uramnak, maradtam d(ie) 15. Jan. 1816. Debrecenben legalázatosabb szolgája Dorka Ilyés.«

Kár, hogy azok a köszönversek nem maradtak fent, mert azok, minden bizonnyal, még többet elmondának Ludas Matyi lelkes fogadtatásáról s a debreceni kollégiumi diákság gondolkozásmódjáról, de magában ez a levél is jellemzően mutatja a Ludas Matyi megjelenésének hatását.

Ez a levél a Tiszavidéki Református Egyházkerület Debreceni Nagykönyvtárában található, jelzete: R. 608.50.a.